

Вініченко Алла Анатоліївна,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри управління проектами та загальнофахових дисциплін Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Анотація. У статті аналізуються фактори соціокультурного простору, що впливають на формування ціннісних орієнтацій у студентів закладів вищої освіти. Одне з основних завдань вищої школи полягає у формуванні, донесенні та прищепленні цінностей молоді. Визначено, що ціннісне ставлення до професіональності своєї діяльності проявляється у високій громадянській активності, духовності, у творчому пошукові, професійній відповідальності.

Ключові слова: *молодь, цінності, ціннісні орієнтації, культура, вища освіта, професіоналізм, масова культура, виховання, суспільство, мораль.*

Виниченко Алла Анатольевна

ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ У СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В СОВРЕМЕННОМ СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Аннотация. В статье анализируются факторы социокультурного пространства, влияющие на формирование ценностных ориентаций у студентов заведений высшего образования. Одна из основных задач высшей школы состоит в формировании, донесении и привитии ценностей молодежи. Определено, что ценностное отношение к профессиональности своей деятельности проявляется в высокой гражданской активности, духовности, в творческом поиске, профессиональной ответственности.

Ключевые слова: *молодежь, ценности, ценностные ориентации, культура, высшее образование, профессионализм, массовая культура, воспитание, общество, мораль.*

Alla Vinichenko

FORMING OF THE VALUED ORIENTATIONS OF STUDENTS OF INSTITUTION OF HIGHER LEARNING IS IN THE OF MODERN SOCIOCULTURAL SPACE

Abstract. The article analyzes the factors of the socio-cultural space that influence the formation of value orientations of students of higher educational institutions. One of the main tasks of the higher school is the formation, communication and instillation of the values of the personality of youth. It is determined that the value attitude towards the professionalism of its activities

manifests itself in high civic activity, spirituality, creative search, professional responsibility.

Key words: *youth, values, values orientation, culture, higher education, professionalism, mass culture, education, society, morals.*

Постановка проблеми

Актуальність проблеми дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства, що характеризується складними соціальними процесами, з великою гостротою постала проблема формування особистості молодого професіонала. Навчання та виховання є важливим фактором його соціально-професійного розвитку, залучення до майбутньої професійної діяльності, оскільки в професійній культурі спеціаліста відображаються не лише зв'язок та взаємодія суспільства, особистості й фаху, а й уся його індивідуальна культура. Тому особлива увага у процесі формування ціннісних орієнтацій у студентів надається виховній та навчальній діяльності у закладі вищої освіти (ЗВО).

Актуальність цього питання зростає в умовах загострення суспільної кризи, переоцінювання старих цінностей, критичного ставлення не тільки до минулого, до навколишнього середовища, а й до свого майбутнього. Адже для закладу вищої освіти основним завданням є не лише підготовка молодого спеціаліста, а й виховання громадянина, повноправного і повноцінного суб'єкта суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Підвищення ефективності формування ціннісних орієнтацій набуває особливого значення в умовах навчання у закладі вищої освіти, що підтверджується рядом нормативно-правових документів, зокрема, це Закон України «Про вищу освіту»⁸, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року⁹, Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

У системі сучасної педагогіки склалися загальні передумови для вирішення проблеми формування професійних та ціннісних орієнтацій у студентів. Так, питання формування соціально-активної особистості майбутнього спеціаліста стало темою наукових пошуків В. Жернова, А. Кірьякова, О. Лешера, Р. Литвака, Т. Строкова. Дослідженням ціннісних орієнтацій, цінностей займалися І. Кон, В. Болгаріна, М. Вебер, А. Здравомислов, Г. Ділігенськ. Нині тематикою ціннісних орієнтацій займаються А. Бітуєва, О. Вишневський, А. Іващенко, Н. Фролова та ін.

Мета статті — проаналізувати особливості формування ціннісних орієнтацій у студентів закладів вищої освіти у сучасному соціокультурному просторі.

⁸ Про вищу освіту: Закон України // Відомості Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.

⁹ Указ Президента України від 25 червня 2013 р. 344/2013 «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» // Офіційний вісник. — 2013. — № 17, липень. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.

Виклад основного матеріалу

Нове соціальне замовлення передбачає становлення людини іншого складу, яка б поводитися морально і за умов демократичних свобод та рівноправності, тобто була б здатна до самоконтролю і самообмеження відповідно до цінностей, які приймає. Тому система сучасного українського навчання передбачає пошук інших підходів до навчальної дисципліни, до всієї структурно-логічної схеми підготовки фахівця, з опорою на іншу систему цінностей, на інші способи її засвоєння, оскільки, як зазначив український психолог Г. Костюк, по суті, виховання – це керування індивідуальним становленням людської особистості ..., то виховувати означає проектувати поступове становлення якостей майбутньої особистості та керувати здійсненням накреслених проєктів, отже, до яких ціннісних орієнтацій буде «накреслено» життєвий проєкт особистості, залежить від соціально-педагогічних умов освітнього процесу, у яких ця особистість формується⁴. Відповідно особливість студентської молоді як соціальної групи полягає в тому, що, на відміну від інших соціальних груп, вона не залучена до виробничої праці, і формування її інтересів, установок, цінностей здійснюється за допомогою спрямовувальної ролі педагогів у освітньому процесі. Серед провідних чинників, що впливають на формування ціннісних орієнтацій молодих людей, учені виділяють такі⁷:

- сімейне виховання, як одну з перших та найгрунтовніших основ формування особистості;
- освітнє середовище, у якому триває розвиток особистості, до якого залучаються нові значущі люди;
- мультимедійний простір, ЗМІ, інтернет-технології, що суттєво впливають на формування ціннісних орієнтацій молодих індивідів;
- група однолітків, лідерів якої копіюють, до думки яких прислухаються.

У цьому контексті система освіти виступає тим інструментом, який здатен сформувати, донести, осмислити та прищепити цінності особистості, що робить можливим надати вектор розвитку або суспільству, або людині. Цей процес формування системи цінностей може мати будь-які особливості або підсистеми (наприклад, політичну систему цінностей, духовність)².

О. Вознюк у своїй праці зазначає, що поняття «цінності» та «ціннісні орієнтації» є переважно тотожними, але є між ними й розбіжності, які полягають у тому, що цінність – поняття об'єктивне, натомість поняття

⁴ Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк ; ред. Л. Н. Проколієнко. — Київ : Рад. шк., 1989. — 608 с.

⁷ Пірен М. Ціннісні орієнтації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі / М. Пірен, О. Цілюрик // Освіта регіону. — 2011. — № 4. — Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/648>. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.

² Бушман І. Ціннісні орієнтири сучасного студентства / І. Бушман // Особистість студента і соціокультурне середовище університету в суспільному контексті : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (2 черв. 2017 р., м. Київ) ; вступ. слово В. І. Рябченка. — Київ, 2017. — С. 22–27.

«ціннісна орієнтація» є суб'єктивним. Ціннісні орієнтації можна вважати суб'єктивними, оскільки вони складаються під впливом свідомості індивіда.

Академік І. Бех, продовжуючи думку С. Рубінштейна про те, що цінності мають бути освоєними особистістю завдяки власним зусиллям, внутрішній моральній роботі вихованця, вважає, що сучасну освіту слід спрямовувати на розвиток самоусвідомлення внутрішнього світу особистості, змістової характеристики її ціннісної системи, тобто орієнтувати на особистість.

Ціннісні орієнтації формуються в процесі соціального розвитку індивіда, його участі в трудовому житті. Крім того, це відображення у свідомості людини цінностей, які визнаються нею як стратегічні життєві цілі та загальні світоглядні орієнтири, що формуються на базі співвіднесення особистісного досвіду з поширеними у соціумі зразками культури. Керування становленням або зміною ціннісної орієнтації, а також трансформацію цінності в ціннісну орієнтацію можна розглядати як процес виховання людини³.

Залежно від орієнтації на певні цінності, молодих людей можна поділити на три типологічних групи.

Перша група — це молоді люди, які віддають перевагу тим цінностям, які отримало суспільство від радянської епохи, які генеруються нині лівими силами. Ці молоді люди не підтримують шлях ринкових перетворень і є прихильниками авторитарної свідомості, симпатизуючи харизматичним лідерам і вождям.

Друга група — ті, хто має діаметрально протилежні погляди. Це молодь, яка повністю відкидає цінності минулого, відстоює ліберальну ідеологію та цінності тих суспільств, які мають розвинуту ринкову економіку, високий рівень соціального забезпечення громадян.

Третя група — це молоді люди, для яких характерно не просто заперечення «старого світу», а нетерпимість до будь-яких цінностей, крім власних³.

Студенти здобувають знання в галузі практичної професійної діяльності з професійно-орієнтовного циклу, набувають досвід у процесі науково-дослідницької діяльності. Але є й інший бік освітнього процесу — виявляється незбалансованість структурних компонентів ціннісних орієнтацій студентів. У випускників відзначається низька потреба в самоосвіті і самовдосконаленні, їхню систему ціннісних орієнтацій оснований на прагматичних цінностях, що помітно знижує спрямованість на професійне зростання в умовах інтеграції і глобалізації світового простору.

Тому у закладі вищої освіти система формування ціннісних орієнтацій передбачає роботу в два етапи:

³ Вознюк О. Психолого-педагогічні умови становлення ціннісних орієнтацій як чинник національного виховання учнівської молоді / О. Вознюк. — Режим доступу : http://www.zippo.net.ua/data/files/KafPsihol/MetodRobota/mr_VoznyukO.M..pdf. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.

- перший – *інформаційно-комунікативний* – активізація мотиваційно-потребової сфери студентів, розкриття потенціалу свідомості, професійного мислення;

- другий – *діяльнісно-творчий* – формування позитивних ціннісних орієнтацій у студентів у сфері професійної та суспільно-громадської діяльності.

В. Березіна відзначає необхідність створення нової системи цінностей, яка слугувала б орієнтиром під час підготовки молодих висококваліфікованих фахівців, і підкреслює, що вибір і пізнання конкретних значень як цінностей або нецінностей є основним завданням у процесі визначення цілей навчання. Найвищими цінностями можуть бути професіоналізм діяльності та способи його досягнення. Ціннісне ж ставлення до професіоналізму своєї діяльності виявляється у високій громадянській активності, духовності, у творчому пошукові, професійній відповідальності¹.

Попереднє спостереження за роботою студентів, аналіз наукової літератури та освітнього процесу у ЗВО дають змогу припустити, що найбільш інтенсивно ціннісні орієнтації формуються в період навчального семестру, коли студенти залучені викладачем до активної діяльності. Денне навчання дає можливість студенту перевірити свої духовні якості, зрозуміти, які з них необхідно розвивати, в якому напрямі працювати над собою, особливо спілкуючись з однолітками, що також становить особливість навчання у ЗВО.

Особлива увага формуванню ціннісних орієнтацій у студентів приділяється під час викладання дисциплін загальногуманітарного циклу, таких, як «Філософія», «Психологія», «Релігієзнавство», «Соціологія». Усі ці знання узагальнюються в навчальній дисципліні «Культурологія». Її специфіка полягає в урахуванні характерних особливостей мислення студентів ЗВО, які мають конкретну орієнтацію на професійну діяльність, що пов'язана з людьми, з їхніми соціально-психологічними якостями та властивостями, соціумом, з громадянським суспільством загалом. Переорієнтація мотивації, усієї системи ціннісних орієнтацій на культурну діяльність, з одного боку, інтенсивне формування специфічних здібностей через професіоналізацію, з іншого боку, визначають етап навчання у ЗВО як центральний період становлення характеру й інтелекту, формування інтелігентності та культурної активності особистості майбутнього спеціаліста.

Залучення до будь-якої культури в цьому контексті означає трансформацію свого розуміння реальності відповідно до тих цінностей і духовних форм, які виробилися у межах цієї культури. Людина не є суто біологічною істотою, вона перетворюється на людину лише внаслідок засвоєння того духовного досвіду, носієм якого виступають представники культури, в якій вона росте і розвивається⁶.

¹ Березина В. А. Воспитание в современном вузе: новые подходы / В. А. Березина // Высшее образование сегодня. — 2002. — № 11. — С. 6–11.

⁶ Мартыненко О. И. Формирование профессиональной культуры студентов в процессе их учебной деятельности / О. И. Мартыненко // Вестник Пятигорского государственного университета. — 2012. — Вып. 4. — Режим доступа : <http://pglu.ru/editions/>. — Дата обращения: 01.02.2018. — Название с экрана.

Саме залучення до високої культури дає змогу молодій людині максимально розкрити свої внутрішні задатки, духовний потенціал, ставши особистістю в найвищому і найблагороднішому значенні цього слова. Культурологія, як філософська дисципліна, дає змогу молодій людині осмислити той духовний досвід, який вона вже має, а також розширити і поглибити цей досвід завдяки залученню його до інших культур, коли йдеться вже про вивчення історії культури. Наука культурологія також допомагає краще і глибше розбиратися в проблемах сучасного життя, орієнтуватися у тому світі, в якому ми всі живемо. Це стосується і таких гострих питань сьогодення, як засилля масової культури, що майже повністю витіснила високу культуру зі сфери уваги звичайної людини. Ніщо так не допомагає побачити цю двоїстість цінності, як культурологія. Вона демонструє конкретно-культурний характер цінності, доносячи до нас її сенс, стає основою для її універсалізації. Водночас ми розширюємо горизонт свого розуміння реальності, вчимося бачити світ очима представників інших культур, що вже саме по собі здатне звільнити нас від багатьох забобонів і культурних кліше, що часто перешкоджають мисленню і правильному розумінню навколишнього світу.

Настав час, коли нашому суспільству необхідно усвідомити, що якщо не буде вирішено проблему розвитку і становлення моральної особистості молоді, то ні про які перетворення в реальному житті не може бути й мови⁵.

Підхід має бути один: що робиться для молоді, має робитися разом з нею. При цьому доцільно уникати однобічного підходу до визначення цілей і змісту виховання молодих людей, який передбачає й однобічний характер освітньої діяльності. У такій ситуації він має переважно вербальний характер. Це призводить до екстенсивного характеру освітнього процесу, до того, що словесна педагогіка може стати панівною у цьому процесі, породжуючи лавину формальних заходів. У студентів розвивається небезпечно роздвоєння свідомості і моральної поведінки.

Соціальний розвиток сучасної молоді потребує рішучого переведення його з позиції виконавця у позицію активного учасника, співавтора, автора і співвиконавця всього виховного процесу. Адже відома істина про те, що бездумний виконавець ніколи не стане господарем ситуації. Соціальний прогрес, на жаль, не завжди збігається з моральним удосконаленням особи, хоча нерідко за найважливіших соціальних обставин розкривається моральний вимір буття людини. Але в кожному суспільстві у людську свідомість вкладалися певні моральні цінності, ціннісні орієнтації поведінки, діяльності, що висвітлює те, заради чого діє і мислить людина саме так, а не інакше.

Тож сучасне студентство, володіючи вродженим прагненням до самосвідомості й духовного єднання з природою та суспільством, може й мусить усвідомити своє базисне значення для розвитку суспільства. Умовою

⁵ Лютова Н. И. Воспитательная функция предмета «культурология» и ее влияние на формирование личности студента в условиях современного демократического общества / Н. И. Лютова // Гуманизация образования. — 2010. — № 1. — С. 41–45.

цієї успішної самоорганізації особистості є усвідомлене сприйняття та застосування нею у своїй життєдіяльності вищих моральних пріоритетів і чітко виражених ціннісних орієнтирів.

Висновки

Отже, як складові мотиваційної сфери особистості, ціннісні орієнтації беруть участь у процесі пізнання нею як навколишнього природного і соціального середовищ, так і власного «Я». Ціннісні орієнтації виступають у ролі регулятора поведінки. У сфері моральності ця регуляція може відбуватися лише через механізми рефлексії, розвитку комунікабельності, оскільки справжня моральна поведінка – це поведінка, яка базується на самостійно ухваленому рішенні, а не під впливом будь-яких зовнішніх чинників.

Водночас у процесі соціально-виховної діяльності індивід проходить шлях від розвитку ставлення до близьких, безпосередньо пов'язаних з ним явищ і процесів культури, які мають особистісне значення, до формування й оцінювання процесів, вчинків і поведінки, які цієї особистості не стосуються.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

Така ситуація вимагає особливої уваги до системи вищої школи, важливого значення набуває посилення та вдосконалення виховної роботи з молоддю із опорою на національну складову, тобто на досвід українського народу.

Список використаних джерел

1. Березина В. А. Воспитание в современном вузе: новые подходы / В. А. Березина // Высшее образование сегодня. — 2002. — № 11. — С. 6–11.
2. Бушман І. Ціннісні орієнтири сучасного студентства / І. Бушман // Особистість студента і соціокультурне середовище університету в суспільному контексті : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (2 черв. 2017 р., м. Київ) ; вступ. слово В. І. Рябченка. — Київ, 2017. — С. 22–27.
3. Вознюк О. Психолого-педагогічні умови становлення ціннісних орієнтацій як чинник національного виховання учнівської молоді / О. Вознюк. — Режим доступу : http://www.zippo.net.ua/data/files/KafPsihol/MetodRobota/mp_VoznyukO.M..pdf. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.
4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк ; ред. Л. Н. Проколієнко. — Київ : Рад. шк., 1989. — 608 с.
5. Лютова Н. И. Воспитательная функция предмета «культурология» и ее влияние на формирование личности студента в условиях современного демократического общества / Н. И. Лютова // Гуманизация образования. — 2010. — № 1. — С. 41–45.
6. Мартыненко О. И. Формирование профессиональной культуры студентов в процессе их учебной деятельности / О. И. Мартыненко // Вестник Пятигорского государственного университета. — 2012. — Вып. 4. — Режим

доступа : <http://pglu.ru/editions/>. — Дата обращения: 01.02.2018. — Название с экрана.

7. Пірен М. Ціннісні орієнтації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі / М. Пірен, О. Цілюрик // Освіта регіону. — 2011. — № 4. — Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/648>. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.

8. Про вищу освіту : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.

9. Указ Президента України від 25 червня 2013 р. 344/2013 «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» // Офіційний вісник. — 2013. — № 17, липень. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.

Alla Vinichenko

**FORMING OF THE VALUED ORIENTATIONS OF STUDENTS
OF INSTITUTION OF HIGHER LEARNING IS IN THE OF MODERN
SOCIOCULTURAL SPACE**

The article analyzes the factors of the socio-cultural space that influence the formation of value orientations of students of higher educational institutions. One of the main tasks of the higher school is the formation, communication and instillation of the values of the personality of youth. It is determined that the value attitude towards the professionalism of its activities manifests itself in high civic activity, spirituality, creative search, professional responsibility.

The peculiarity of student youth as a social group lies in the fact that, unlike other social groups, it is not involved in industrial labor and the formation of its interests, attitudes, values is carried out in the direction of the role of teachers in the educational process.

Therefore, in a higher educational institution, the system of formation of value orientations involves work in two stages: informational and communicative, activity and creative

Particular attention is paid to the formation of student value orientations when teaching subjects of the general-humanitarian cycle, and is summarized in the discipline «Cultural Studies». Engaging in any culture in this context means nothing but transforming your understanding of reality in accordance with those values and spiritual forms that have evolved within this culture.

At the present stage of society's development, the role of the spiritual and the material factor in value orientations diminishes, the activity of people in most cases is aimed only at satisfaction of material needs, consumer psychology is formed. This situation requires special attention in higher education systems, the strengthening and improvement of educational work with the youth, which is based on the national component, that is, on the experience of the Ukrainian people, becomes of paramount importance.